

metaforičnost i naučnost

Metaforički način izražavanja prodro je iz poezije i u strogi naučni stil. Ova invazija izaziva grč odbojnosti i poziv na čišćenje i strogošć. Istovremeno ova invazija izaziva i oduševljenje i široko joj se otvaraju vrata u sve vrste naučnih ili „naučnih“ napisa, pre svega o umetnosti.

Metaforičnost u izražavanju pretstavlja istovremeno i preimućstvo i nedostatak. Metaforičnost kao preimućstvo može da prelazi u nedostatak i da se gubi neobično lako, kao i obratno. Potpuno prelaženje u čist metaforički način izražavanja, koji se upotrebljava najčešće u esejistici, i to u esejistici koja se bavi problemima umetnosti, postaje neželjeni nedostatak, opterećenje, ili ponekad — željena maska. Taj nedostatak se najvidnije ispoljava ako autor ima nameru da u esejju na takav način razmatra izvesnu apstraktnu problematiku, koja je sama po sebi još uvek nejasna i nerazjašnjena, i tada dobijamo sledeću sliku kao rezultat, ili bolje rečeno, odsustvo rezultata: nejasna problematika koja se ispituje sa ciljem da se razjasni — zamućuje se još više sredstvima koja su još nejasnija od nje. Neograničena sloboda vezivanja metafora sadrži u sebi neku apsolutnu relativnost, svaki metaforički rečenični sklop pruža u bezbroj pravaca svoje krakove i zrake smisla, ima bezbrojne mogućnosti tumačenja, postaje svinga, postaje ljupka igrica; a u naučnom prilaganju problemima potrebne su čvrste istine — rečene čvrstim jezikom, preciznim, koji isključuje dvosmislenost, trosmislenost i višesmislenost. Naprimo, ako bismo isključivo metaforično počeli da govorimo o metaforama — ne verujem da bismo uspeali da nešto određeno objasnimo. Ako isključivo poetski i poetično govorimo o poeziji, mi opet dobijamo poeziju. Mi uživamo u metaforičkim tekstovima — bez obzira na njihove višesmislenosti, ili — tačnije, mi uživamo u njima baš zbog njihove višesmislenosti. Ali naučna analiza jednog poetskog teksta treba i mora da bude nešto drugo nego što je taj poetski tekst; dakle — ona mora da bude logičko pojmovni tekst, izraz, objašnjenje, nalaženje izvesnih zakonitosti, ili bar tragova zakonitosti u toj neuhvatljivosti poetske tajne. To ne znači da poeziju ne treba objašnjavati poezijom, kao što i prirodu objašnjavamo prirodom. To samo znači da poeziju i ne samo nju, nego i umetnost uopšte — moramo objašnjavati pre svega naučno, pojmovnim mišljenjem, a ne pre svega — poetski.

Nesumnjivo je da je draž i preimućstvo metaforičkog načina izražavanja u tome, što se ono na izvestan način najviše približava

višesmislenosti i složenosti veza i odnosa koji se nalaze u samom životu, u umetnosti, kao i u mnogostrukim odnosima umetnost — život. Metaforičnost ponekad svojim bezbrojnim pravcima asocijacija hvata život složenije od običnih ljudskih očiju, od obične ljudske misli. Metaforičnost je izvestan vid složenijeg obuhvatanja mnogih naj složenijih pojava pre svega unutrašnje i subjektivne strane stvarnosti čovekovog života, mada metaforičnost hvata i spoljašnju stranu te stvarnosti. Ali nedostatak metaforičnosti leži i u tome, što se ona isuviše podređuje toj stvarnosti koju obuhvata, što se isuviše izjednačava sa tom stvarnošću, što isuviše liči na nju. Mislim da ispravilijom moguću zabludu u tumačenju ovog mesta, kad dodajem: mislim na savladavanje stvarnosti, na savladavanje stvarnosti u izrazu, na izraz kao oblik savladavanja stvarnosti. Izraz nije nikad samo kopija stvarnosti, nego je produkt dugog misaonog toka u subjektu. Izraz obuhvata i stvarnost i misao o toj stvarnosti i stav prema toj stvarnosti, celokupni subjektivni odnos prema njoj. A naučni izraz mora da teži za objektivnim, da se s naporom oslobađa uskosti subjektivnosti, jer mora da otkrije opšte zakone, koji se nalaze ispod subjektivnosti mišljenja prema objektu o kome se misli, i koji nisu ograničeni tom subjektivnošću. Jasnije je da apsolutno objektivnan naučni izraz ne postoji; takav način izražavanja jeste nedostignuti ideal.

U metaforičnom načinu izražavanja stvarnost je nesavladana, sirova, suviše živa, treperi, preliva se, gubi se, pojavljuje se, i u izvesnoj isuviše velikoj meri i dalje ostaje neuhvatljiva. Metaforički način mišljenja je nepogodan za pronalaženje zakonitosti, tj. nečega što je relativno stalno, u opštem toku. Setimo se one Lenjinove misli: prino da ljudskog uma mora da zaustavi, da umrtvi, da pojednostavi kretanje živog procesa — da bi ga shvatila. To je možda, žalosna činjenica, ali to je još uvek činjenica.

Ja uživam u metaforičnom stilu, on me oživljava, on me budi, osvježava mi svest; ali sam istovremeno uveren da ga nužno moram ostaviti po strani — ako hoću nešto da precizno shvatim, da to precizno izrazim — da bi me i drugi precizno shvatili, kao i zato da bih mogao preneti to na drugi precizno postupim. Mi možemo metaforično misliti, ali ne možemo da metaforično postupimo. (Osim ako se tako ne nazove haos postupaka kod nekog mentalno obolelog). Uneti izvesnu dozu metaforičnosti u suvu i sivu krutost logičkog pojmovnog i naučnog mišljenja i jezika — često je pot-

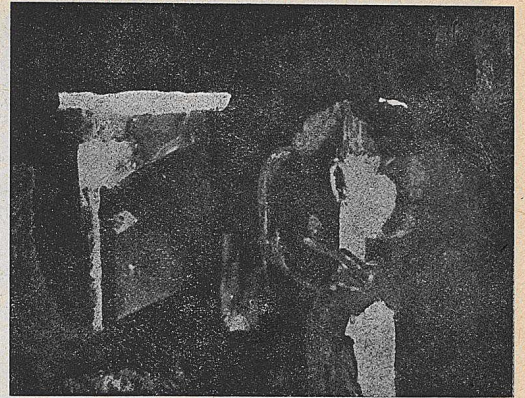
rebno, a ponekad i neophodno. Ja pre svega želim da se suprotstavim hipertrofiji metaforičnosti u napisima o umetnosti, koja postaje maska za stvarni nedostatak misli. Mi možemo da u svesti pratimo bujice slike, tj. da povodom neke doživljene pojave stvarnosti ili sadržaja svesti i unutrašnjeg života izazivamo u svesti bujice slike i da te slike nazivamo imenima i da ih spajamo u rečenice — bukele slike. Moguće je i postojanje muzičkog mišljenja, mišljenja zvucima, nesumnjivo. Ali to, da ga tako nazovemo, likovno ili muzičko mišljenje — jeste nešto posebno od pojmovnog mišljenja. Možda je potrebno da se zapitamo: da li je to uopšte — mišljenje? To bismo, opravdanije, mogli nazvati, recimo, vizuelnim tokom svesti, ili — auditivnim tokom svesti, itd. A pojmovno mišljenje, i to logičko pojmovno mišljenje pre svega — jeste osnova naučnog mišljenja. Ja želim da potsetim da se kod nas sve češće pokušava da govori sa pretenzijama na naučnost — i o temama koje zahtevaju naučni tretman i jezik — na isključivo metaforičan način. Iako se metaforičnost može pronaći i u strogim i izgrađenim jezicima egzaktnih nauka, nju je još lakše naći u filozofiji, pravu i društvenim naukama uopšte, ali je ona najčešća u oblastima koja joj je najbliža: u pokušajima (uspehim ili neuspehim) naučnog tretiranja umetnosti. Veoma mali broj termina koji su u upotrebi u naučnom jeziku imaju za osnovu relativno čist pojam, tj. pojam relativno čist od slike. Zanimljiv i zahvalan posao bio bi — savsesno traženje metafora u naučnom jeziku.

Polje naučnog pristupanja pojavama je neograničeno: od naučnog tretiranja ma koje pojave u prirodi ili čoveku — sve do naučnog tretiranja poezije, sve do, ako hoćete, i naučnog tretiranja metaforičnosti, ili — naučnog tretiranja naučnosti. Ta neograničenost obavezuje.

Ciste metafore, ili pojmovi kojima u osnovi leže metafore, pojmovi koji su vremenom izgrađeni na bazi metafora — moraju ostati u upotrebi. Nemoguće je izbaciti sve metafore iz naučnog jezika, a pre svega ih je teško izbaciti iz naučnog jezika koji se upotrebljava prilikom tretiranja estetske problematike. A to je ne samo nemoguće, nego ponekad i štetno; jezik, i ne samo naš, nego ljudski jezik uopšte, jeste uzak i slab da ponese sve veće komplekse shvaćenih pojava i odnosa koji se pojavljuju kao plodovi čovekovog misaonog razvoja i napretka, plodovi koji trule i propadaju, ako se ne uhvate u sigurne reči i izraz koji čuva od smrti. Metafora pretstavlja često jedno, i ne samo jedno — nego ponekad i jedino izražajno sredstvo da se izrazi i uhvati neizraženo i neuhvaćeno. Da se izrazi — makar i nedovoljno jasno i nedovoljno određeno — ali da se izrazi. Zato je pogrešno i uzaludno progoniti po svaku cenu svaku vrstu metaforičnosti iz naučnog jezika. Ali je isto tako pogrešno i zaboraviti na izražajnu ograničenost metaforičnosti. Jer, ipak, metaforičnost i dalje ostaje nož sa dve oštrice. Izražavanju pomoću metafora — često se pribegava kao liniji manjeg otpora. Metaforičnost može da izgleda kao neki nov, zaseban jezik u okviru starog i poznatog jezika — često služi za to da se pomoću nje mnoge stare i poznate misli ponovo kažu, na nov način — tako da se gotovo ne prepoznaju. To je i stvarna i opšta osobina metaforičkog jezika: on zaista može da na bezbroj varijacija i bezbroj nim kombinacijama slika i odnosa — izrazi jednu istu misao, jedan isti odnos. Metafore mogu pretstavljati bezbroj šarenih odela — za jednu istu misao. Od te osobine — do zloupotrebe samo je jedan korak. Usko pojmovni, naučni izražajni način ne uspeva da tako lako maskira izrazom ono što je već jednom kazano. U takvom izražajnom načinu se već poznate istine lakše prepoznaju, teže maskiraju. Pomoću metafora se mnogo lakše kazuju „nove“ istine. Otuda toliko mnogo iznenađujućih bekstava u metaforičnosti.

Toliko — protiv zloupotrebe metaforičnosti. Toliko i protiv — proganjanja metaforičnosti.

Milan RANKOVIĆ

tanja pajević

iza prozora

u nama i van nas

II

Duboko udahnem vazduh
za sebe i još nekoga
pa se otvori vir i mir
i predvečerje u ovoj mucici tela

Stanem prkosno pred poglede
za sebe i još nekoga
Tad vetar s nas kore zguli
Strah nas i stid što smo goli
I bol je to
Al stojim

Po njušci vuka ove noći
u zmižu što se u klupko svija
za sebe i još nekoga
Tad svi zli neznanji u meni
u goru reč
i krv kurjaka

III

U meni crv i klica
Van mene crv i klica
Pod grlom ruka muka

Pronosim kroz zub kroz nož i rog
krvave krpe tela
i dišem na škrge rana
u noći od gavrana
i vazduh za druge bivam

Umirem
pa ničem iz zemlje i korenja
ustajem iz voda
radjam se iz voća
postajem gradovi i neke Zelengore
i ja utrobom snivan

Pa opet
u meni crv i klica
Van mene crv i klica
Pod grlom ruka muka

IV

Podmeće mi nogu
i koren i kamen i nebo
padam na nos —
smeju mi se
Padam na ledja —
okreću mi ledja

U zid čelom
rukama za gole nože
Ucmiti nemoguće
dragog sebe da presretnem

Kroz bes mora
kroz bes neba
po očvrsnom besu zemlje
dragom sebi u pohode

A stope jedva dišem iz smole umora
A snagu s mukom otimam
od tople varke jastuka
A koraci mi krvare od srće palog neba
A konji vetra željnih želja
medjusobno zavadjeni
raznose me po ledini
o vetrovi o vetrovi

V

Iz mene mnogi životi na smrti naviknuti
a uokolo još više uludog umiranja
Iz mene ruke dobrote
a uokolo sramote
Iz mene iglat vrisak
a uokolo gluhote
Iz mene nemoćna psovka
kućko kurvo krvi postovala
Iz mene hleb i pesma upinjanja tvrdoglavog
Iz mene i uokolo i za me

Tomislav MIJOVIĆ

tanja pajević

sveće

